

Pogled na ljubljanski grad s severozapadne strani

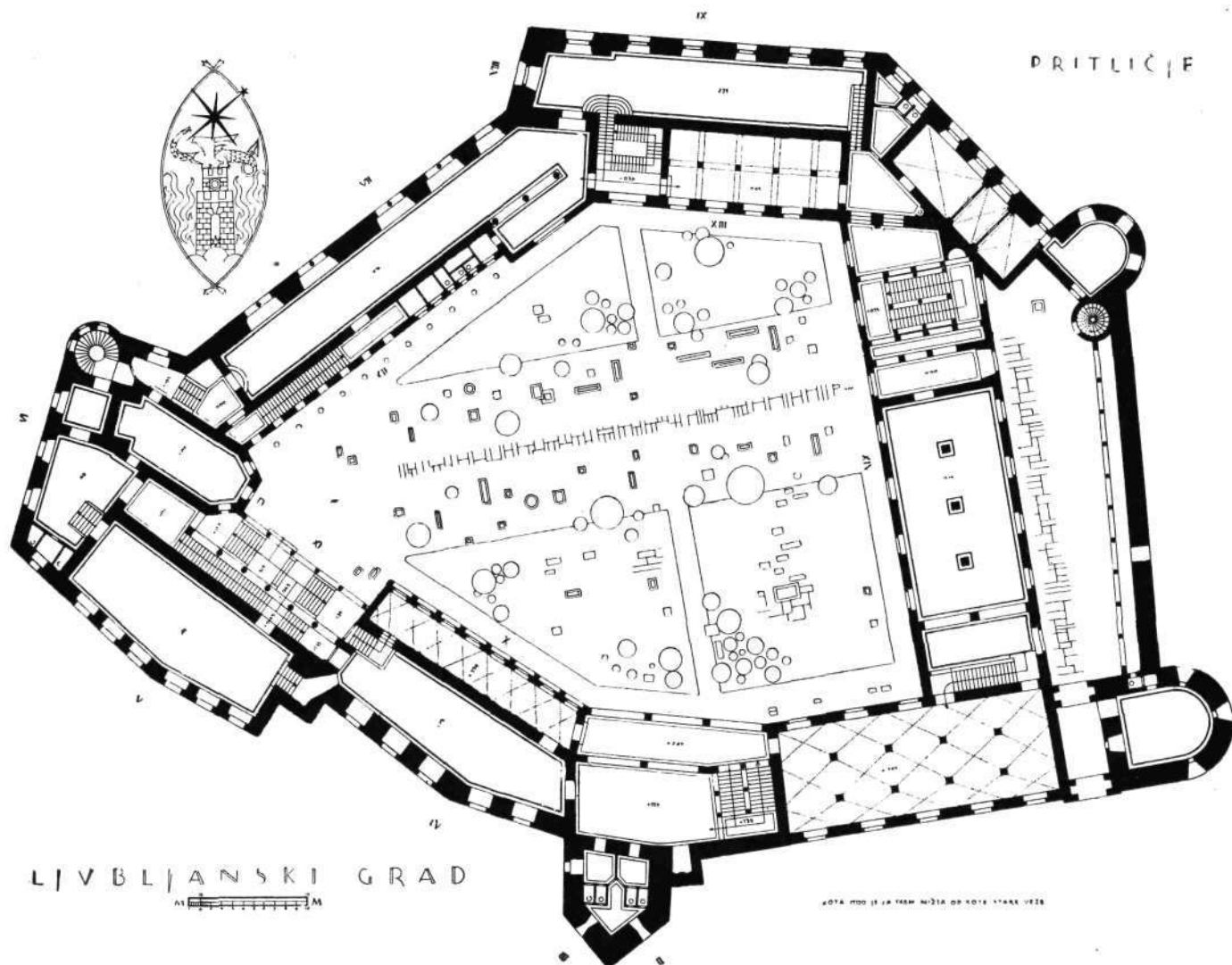
PROBLEM LJUBLJANSKEGA GRADU

KONSERVATOR DR. FRANCE STELÈ

Grad je krona Ljubljane kot mesta in je za njegovo zunanje lice lepotno nenadomestljiv. O tem menda danes nihče ne dvomi. Ljubljana kot gradbeno lepotni pojav namreč ni toliko posledica smotreno urejajoče graditeljske volje kakor posledica srečnega sestava narave in zgradb. Kulturno zgodovinsko je ta sestav posledica potrebe, da se človeško selišče nasloni na naravno lahko obrambni položaj, občutje varnosti torej, iz katerega so sploh nastajala mesta tako v starem kakor v srednjem veku (sl. 1). Kot najvidnejši znak našega mesta — grad — privlači tujca, ki pride k nam, da si ga ogleda, toda priznati si moramo, da je njegovo stanje tako, da tega zanimanja ne more opravičiti. Če primerjamo ljubljanski grad z gradovi mest, kjer igrajo gradovi lepotno podobno vlogo, n. pr. Salzburg ali Gradec, se šele zavemo, kaj bi on Ljubljani prav za prav lahko bil. Vsako drugo mesto bi že zdavnaj uvrstilo njegovo izkoriščanje med svoje najvažnejše postavke, pri nas pa še vedno ne vemo, kam bi ž njim.

Povojna Ljubljana ima nešteto potreb, ki poprej niso bile tako pereče in ji za kulturno reprezentacijske namene manjka tako rekoč najpotrebnejšega.

Predpotresna Ljubljana si je v tem zadostovala, ker je bil okvir, v katerem je duhovno in kulturno živela in zastopala, neznansko ozek. Popotresna Ljubljana pa ni samo razširila tega okvira ampak je obenem izgubila celo vrsto poslopij, ki so ji poprej služila za te namene. Pomislimo, kaj vse je imelo svojo streho v bivšem licejskem poslopju ali kakšno zaveščišče je bil za take namene knežji dvorec! Še bolj kakor pri popotresni pa se je razširil kulturni okvir pri povojni Ljubljani. Na drugi strani pa ne samo, da nismo nadomestili tega, kar smo izgubili s potresom, ampak se pri reševanju takih potreb sploh nismo mogli dvigniti vsaj na tisto višino, ki jo je v tem poznala že baročna Ljubljana. V pretesnih prostorih se stiskajo danes Narodni muzej, Deželni arhiv, Narodna galerija in Državna knjižnica. In kar ne moremo se odločiti za kakšen velikopotezen sklep, da bi zadostili vsaj najvažnejšim teh potreb. Ljubljana danes glede teh strok ni zmožna zadostiti niti najnujnejšim potrebam sedanjosti, ker je stvarno nezmožna, da bi obvladala gradivo, ki so ji ga zapustile prejšnje dobe. Kaj naj šele povemo o drugih manj znanstvenih, a za kulturno življenje take skupine ljudi,

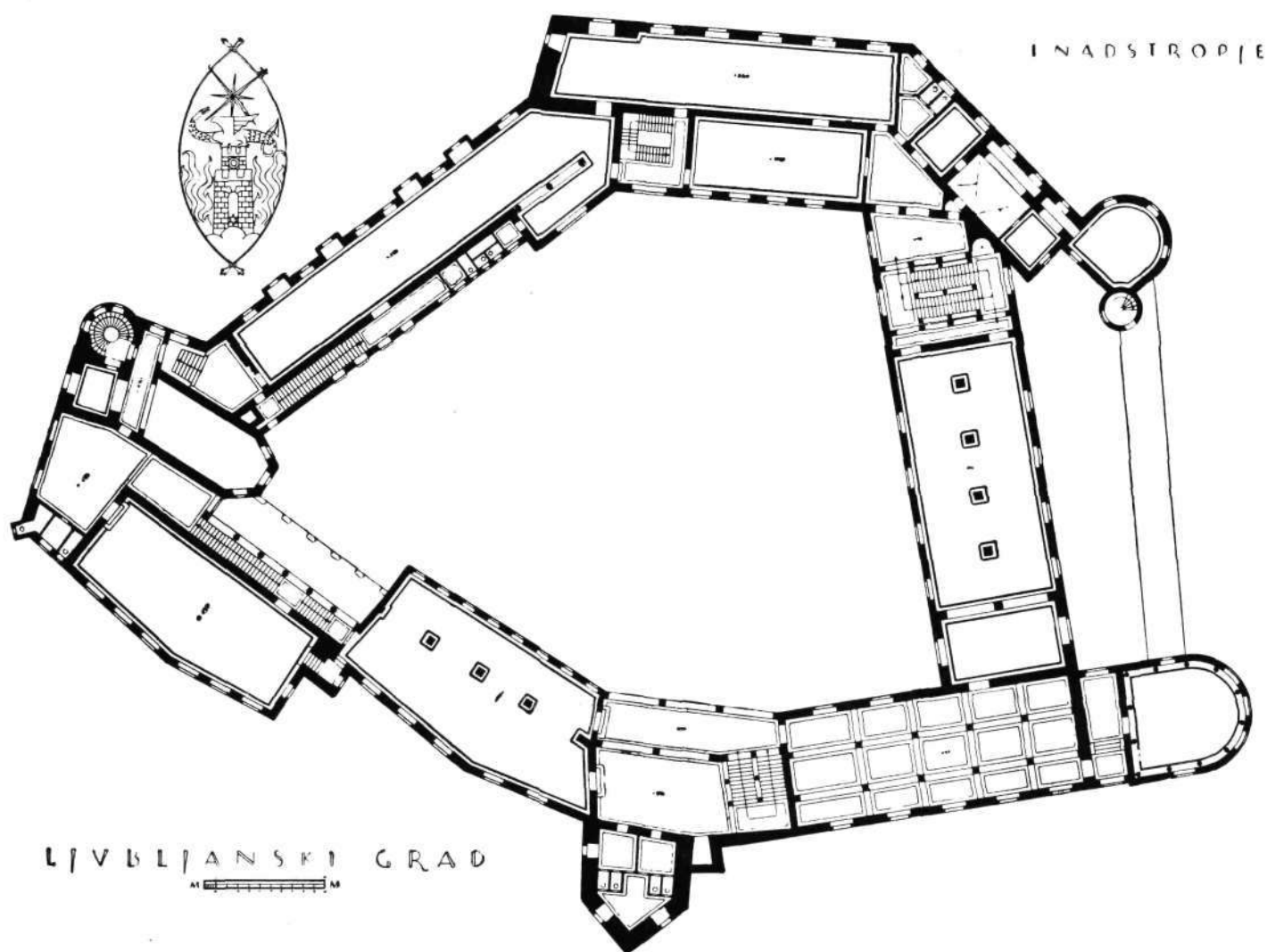
Plečnikov projekt za preureditev ljubljanskega gradu

kakor je danes naše mesto, že neobhodno potrebnih ustanov! Prepričan sem, da so vsi načrti z ljudsko univerzo iluzorični, dokler ne dobimo zanj zadostnega doma. Naše ljudske prosvetne organizacije in knjižnice so brez domov, kar je dvakrat čudno pri narodu, ki se ponaša z dobro razvito ljudsko prosveto. Vse to kaže, da ni vse v redu pri nas. Med tem pa se pojavljajo neprestano novi in gotovo upravičeni načrti, sedaj za umetno obrtni muzej, pa za mestni muzej ali kaj podobnega. Če se uresniči načrt z novo, nedvomno že potrebno magistratno stavbo, bi bil sedanji rotovž primeren za mestni muzej in arhiv. Toda, kdaj bo to, še ne vemo. Med tem pa stoji najvidnejša točka našega mesta, naravno središče njegovih zgodovinskih spominov, grad, neizrabljen za turistične in kulturne namene. On sicer vestno straži Ljubljano in izpopolnjuje njeno lepoto, Ljubljana pa kakor da se ne briga zanj.

Že v brošuri Ljubljanski grad — slovenska Akropola (Celje 1932), smo opozorili na pereči problem ljubljanskega gradu in seznanili javnost z načrtom,

da bi se grad restavriral in eventuelno gradbeno izpopolnil ter porabil za razne muzejske zbirke, v prvi vrsti seveda za mestni muzej. Načrte za to preureditev, ki jo je zasnoval prof. arhitekture Jože Plečnik, je risal stud. arch. Milan Sever. Ta načrt obsega sledeče: 1. Tri tlorise, iz katerih se razvidi razdelitev prostorov po tem projektu. 2. Zunanjo sliko prenovljenega gradu od zapada, kar pomeni oni pogled, od katerega je grad najbolj značilen in v preteklosti tudi največkrat vpodobljen. Ta pogled omogoča tudi najlažjo presojo o tem, koliko bi prezidava vplivala na tradicionalno lice gradu. 3. Razvit pregled fasad južne zunanjsčine. 4. Razvit pregled fasad zapadne zunanjsčine. 5. Razvit pregled fasad okrog zapadnega dela dvorišča. 6. Fasadi na severu in vzhodu dvorišča. 7. Pogled na celoto bodočega gradu od južne strani v obliki aksonometrije, iz katere razvidimo razvrstitev stavb okrog dvorišča in predlog za njega vzorno ureditev (slike 2—8).

Načrt predvideva ohranitev dosedanje stavbe v njenih zunanjih zidovih, v notranjščini pa odstra-

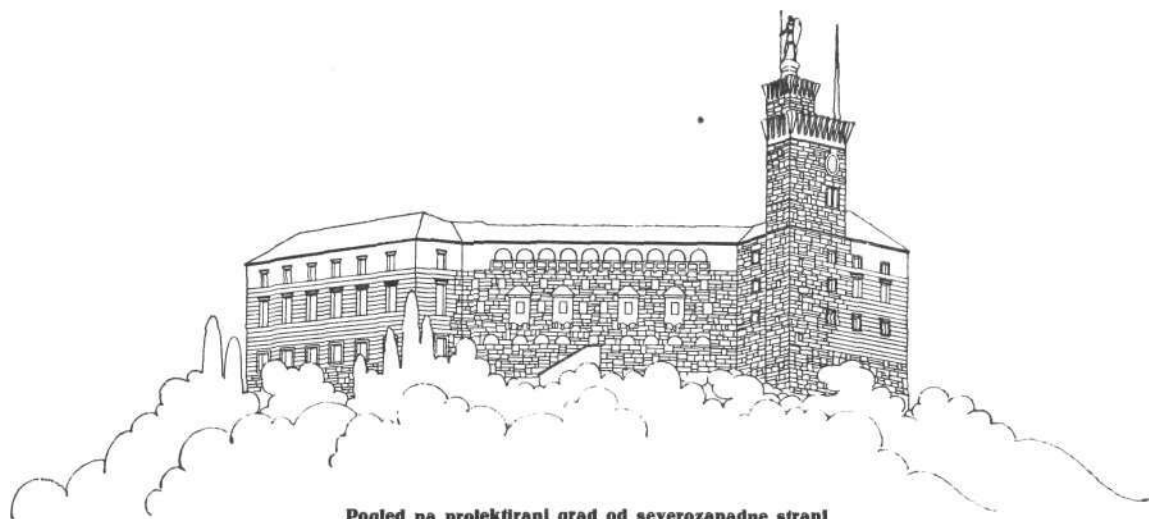

Plečnikov projekti za preureditev ljubljanskega gradu

njuje vse poznejše delitve in stremi za tem, da ustvari, kolikor dopušča gradbeni sestav traktov, večje od dveh strani osvetljene razstavne dvorane. Predlog se zavzema radi smotrnejše izrabe ogromne stavbe tudi za to, da se na sedanje stanje dozida še novo drugo nadstropje. Po obstoječem nepravilnem sestavu, razvrščenem okrog nepravilno peterokotnega dvorišča, bi razpadal tudi bodoči adaptirani grad na šest stavbnih skupin: 1. vzhodno s sedanjim glavnim vhodom in pravokotnim traktom z bivšimi jetnišnicami, 2. severno s t. zv. viteško dvorano, 3. severozapadno, ki je na zunaj označujejo znani gotski slikoviti pomoli, 4. zapadno s kapelo, razglednim stolpom in južno od kapele ležečo večjo stavbo, 5. levo južno, ki ima proti dvorišču arkade in 6. desno južno, ki se pravokotno stika z vzhodnim traktom. Organizacija bodočega muzeja, oziroma muzejev ali njih oddelkov, bi ustrezala tem naravno danim skupinam. Radi lažje komunikacije, deloma pa tudi radi arhitektonske obogatitve dvorišča, predlaga načrt pet stopnišč. Glavno bi bilo na desno od sedanjega in bodočega glavnega

vhoda v vzhodnem traktu, drugo bi bilo od tako zvani viteški dvorani med 2. in 3. skupino, tretje bi bilo novo kot prizidek v celi širini dvoriščne fasade skupine 3., četrto se predlaga arhitektonsko še bolj bogato pred dvoriščno fasado skupine 4. in 5., na vzhodu od odprtih lop med skupino 5. in 6. Če bi grad povišali kakor predlaga načrt, bi dobili vsega 21 razstavnih dvoran, razen njih pa še več manjših prostorov. Velikost dvoran bi znašala po dolžini od 15 do 35 m, po širini pa od 5 do 10 m. Prostori bi bili zmerno visoki, kar je po sodobnih muzejskih nazorih ugodno; razsvetljeni bi bili večinoma od dveh strani. Po tem načrtu ustvarjeni razstavniki prostori bi obsegali okrog 5000 m², kar pomeni velikansko pridobitev, če pomislimo, da imajo sedanji prostori Narodnega muzeja samo okrog 2000 m². Pod razstavnimi prostori 6. skupine bi se uredila grajska restavracija.

Iz praktičnih ozirov je načrt brez daljnjega sprejemljiv. Dokazal nam je, da je mogoče sedanji grad preurediti v res porabne muzejske prostore. Z majhnimi dostavki, s katerimi bi pa dvorišče estetsko

Pogled na projektirani grad od severozapadne strani

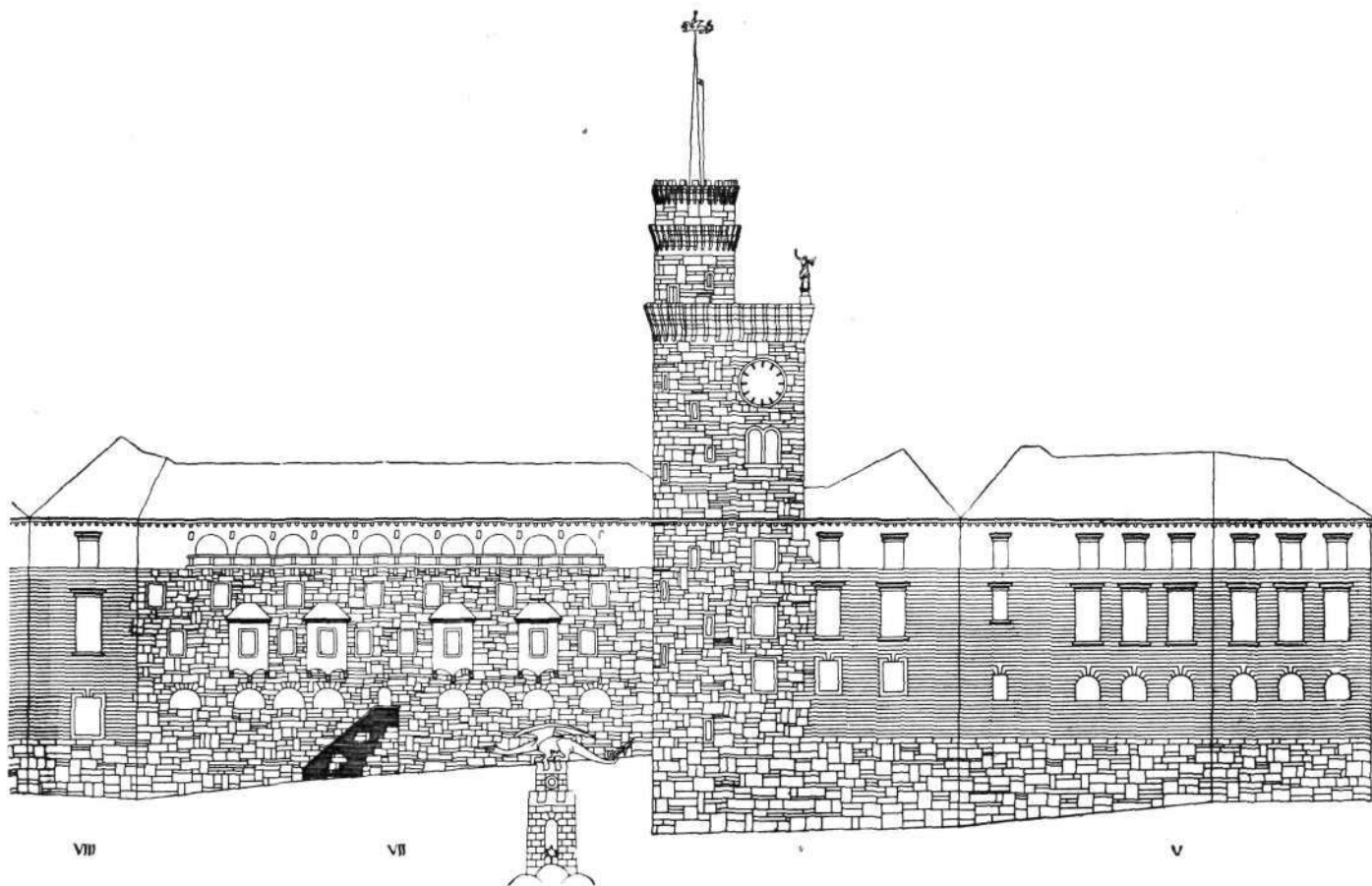
največ pridobilo, rešuje projekt važno vprašanje primernih dostopov k posameznim delom. Iz estetskih ozirov predlaga tudi izpremembo sedanje oblike razglednega stolpa. Projekt namerava popolno novo fasadiranje vse zunanjsčine, kar bi verjetno sploh ne bilo nujno, ker je grad v svojem sedanjem, resnično slikovitem stanju zunanjih zidov lepotno več nego zadovoljiv.

Pomislek bi mogel biti tudi radi nameravanega povišanja za eno nadstropje. Ti pomisleki pa se razblinijo, če primerjamo bodoče stanje s sedanjim in s slikami istih situacij iz preteklosti. Posebno poučno je v tem oziru primerjanje projektiranega pogleda s Kongresnega trga (sl. 3 od zapada) s fotografijo sedanjega stanja od iste strani (sl. 9; prim. tudi sl. str. 5 in str. 11 v brošuri Ljubljanski grad — slovenska Akropola), deloma tudi z aerosliko od severozapada (v 1. zvezku Kronike sl. na prilogi), ali pa aksonometrije pogleda na grad od juga (sl. 8 in sl. str. 4 v brošuri Ljubljanski grad), z aerosliko istega pogleda po sedanjem stanju (sl. 6 članka Ljubljana iz aeroplana v 1. zvezku Kronike).

Seveda je tako ureditev gradu odvisna od izdatnih denarnih sredstev. Pri tem opozarjam na to, da je načrt pač izdelan koncept, ki je segel kar mogoče široko in z obširnimi adaptacijami skušal tudi bolje omogočiti rentabilnost gradu. Drugače pa je načrt pred vsem dokaz, kaj se da narediti iz gradu pri dobri volji. Ta dokaz pa se ne glasi samo, da je porabnost v predlagane namene odvisna od izvršitve najširšega programa, ampak v prvi vrsti tudi tako, da imamo sedaj pač dokaz, da je grad, kakor se nam je ohranil, s primernimi spremembami sposoben za take namene. To se pravi, da po tem načrtu danes ali jutri lahko adaptiramo samo del poslopja, ali nazadnje ves obstoječi grad, da pa nikakor nismo siljeni, da ga tudi res povišujemo, dokler tega nismo zmožni.

Naše opozorilo gre končno zopet v prvi vrsti v smer opozorila, da je z gradom treba enkrat resno pričeti. Treba mu je že radi ugleda mesta, katero tako odlično reprezentira, preskrbeti tudi primernejši namen. Njegova zgodovinska vsebina je že pred več ko sto leti tako temeljito odmrila, da na kako oživitev njegove bivše življenjske aktualnosti ni niti misliti več. Edino, kar je zanj še primerno in kar bi njegovo dostojanstvo dvignilo, kolikor bi bilo prav, je, da postane središčna turistična točka Ljubljane. In kaj drugo bi to moglo biti kakor muzej. Če že ne bi bilo drugih muzejskih potreb v Ljubljani, obstoji gotovo upravičena želja po mestnem muzeju, kakor imajo take muzeje tudi druga mesta. V središču tega muzeja bi bila pač zbirka, ki bi ilustrirala razvoj Ljubljane kot mesta; druga zbirka bi morala predstaviti domačinom in tujcem sliko prazgodovine in rimske kulture iz ljubljanskih najdišč na Barju in v Emoni; zanimiv del bi predstavljal ljubljansko stanovanjsko kulturo polpreteklosti i. t. d. Poleg mestnega muzeja bi prvi spadal na grad turistični muzej, ki ga resnično pogrešamo. Kot tretja važna zbirka pa bi tu nekam najnaravneje našel svoje prostore muzej našega narodnega preporoda, kjer bi zbrali spomine na narodni preporod, prevrat in plebiscit.

Danes je v Ljubljani na dnevnem redu — malo da ne po toči! — vprašanje primerne stavbe za univerzitetno knjižnico, ki je za naš znanstveni razvoj tako potrebna kakor sol življenju. Toda pozabiti ne smemo, da je podobnih perečih potreb za kulturno Ljubljano še dolga vrsta in da niso med zadnjimi mestni in turistični muzej in muzej narodnega preporoda. Z adaptacijami na gradu lahko zadostimo vsem trem nalogam tudi če se ne odločimo za dozidavo še enega nadstropja. Izkušnja že do sedaj uči, da hiti turist, ki o Ljubljani nič ne ve, in ki misli, da za podrobnejši ogled nima časa, najprej na grad v nadi, da mu bo ta vse drugo navrgel.

Razvija zapadna in jugozapadna fasada ljubljanskega gradu po Plečnikovem projektu. (K članku: Problem ljubljanskega gradu)

INVESTICIJE IN POSOJILA MESTNE OBČINE LJUBLJANSKE

IVAN TAVČAR

IZ REFERATA PRI OBČ. PRORAČUNSKI RAZPRAVI L. 1934.

O zadolžitvi mestne občine so se v javnosti ponovno iznašale netočne številke. Pri raznih prilikah se je tudi trdilo, da je občina prezadolžena in da preti nevarnost, da bi pri občutnejšem padcu davčnih virov občina ne mogla več v redu kriti svoje obveznosti. Neobhodno potrebno je zato, da obrazložimo stanje občinskih posojil in dokažemo, da ne more biti govora o prezadolžitvi občine, še manj pa, da bi mogel nastati položaj, ko občina ne bi mogla kriti svojih anuitet.

Občinski proračun ne izkazuje skupnega pregleda vseh občinskih posojil. Posojila so razdeljena na mestni zaklad, na 6% obligacijsko posojilo, na 6% gradbeno posojilo in na proračune posameznih podjetij. Vsa ta, po raznih proračunih razdeljena poso-

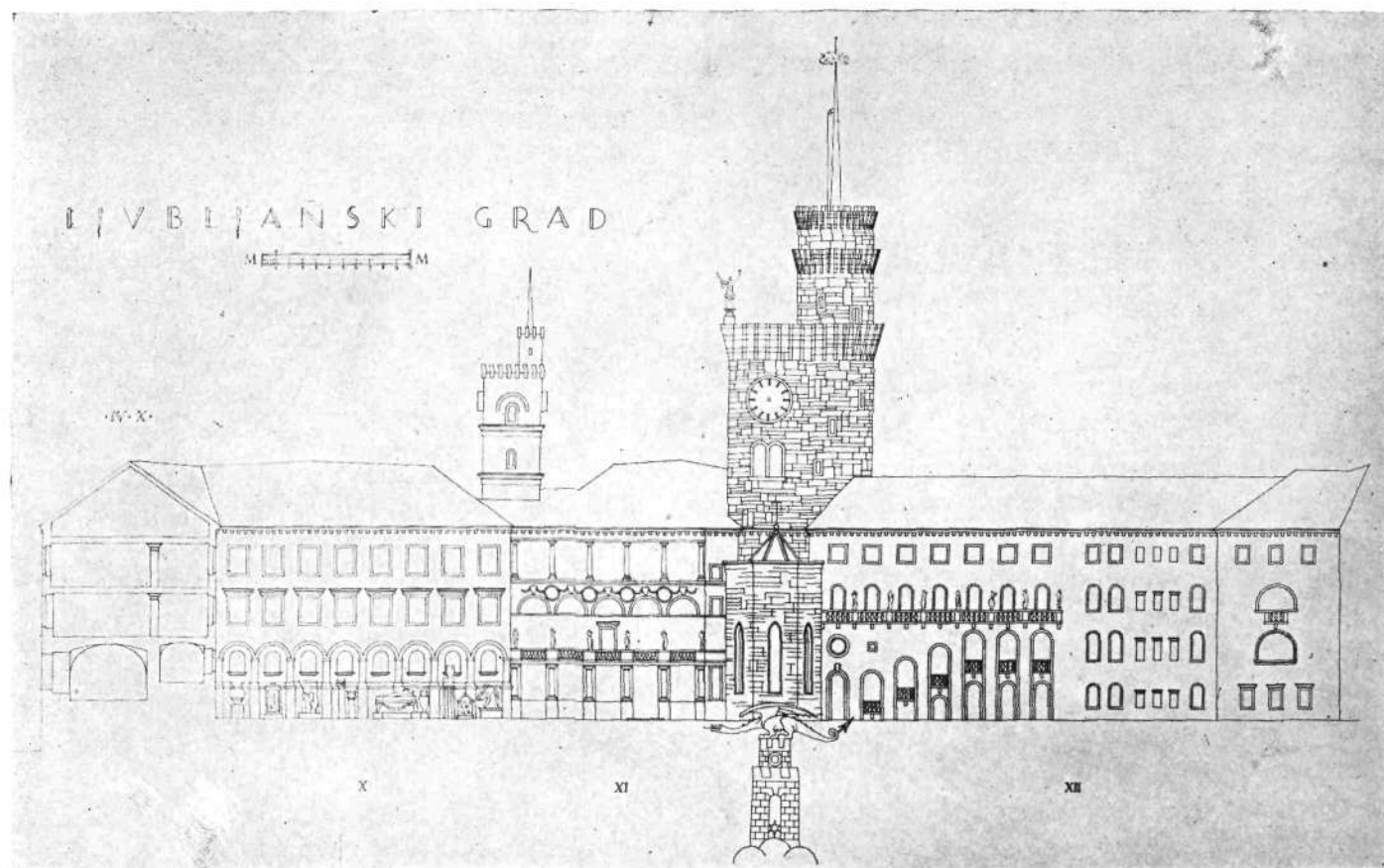
jila hočemo strniti v celoto in jih obravnavati po namenu, za katerega so bila najeta.

V glavnem lahko delimo občinska posojila v tri skupine:

1. posojila, najeta za zgradbo stanovanjskih hiš,
2. posojila, najeta za razne občinske investicije, in
3. posojila, najeta za mestna podjetja.

1. POSOJILA ZA ZGRADBO STANOVANJSKIH HIŠ

Posojila za zgradbo mestnih stanovanjskih hiš so izkazana v proračunu mestnega zaklada in v proračunu 6% obligacijskega posojila.

Razvila jugozapadna, zapadna in severna fasada dvorišča ljubljanskega gradu po Plečnikovem projektu. (K članku: Problem ljubljanskega gradu)

Mestna občina je od leta 1929. dalje zgradila 76 stanovanjskih hiš, za kar je investirala 52 milijonov 98.229 dinarjev.

Konec leta 1933. je znašalo stanje posojil, najetih za zgradbo mestnih stanovanjskih hiš, 46 milijonov 90.220-01 dinarjev tako, da je bilo doslej na račun investirane glavnice odplačanih 6.008.008-39 dinarjev.

Letna anuiteta za stanovanjske hiše znaša 4 milijone 856.954 dinarjev, ki se razdeli na odplačilo glavnice z zneskom 1.788.678 dinarjev in na odplačilo obresti z zneskom 3.068.276 dinarjev.

Na najemninah dobi mestna občina letno 3 milijone 52.250 dinarjev. Vzdrževalni stroški stanovanjskih hiš (popravila, davki in drugo) znašajo 757.067 dinarjev tako, da ostane mestni občini 2.295.183 dinarjev čiste najemnine.

Ker znaša letna anuiteta 4.856.954 dinarjev, čisti donos hiš pa 2.295.183 dinarjev, ostane v breme občinskega proračuna 2.561.771 dinarjev.

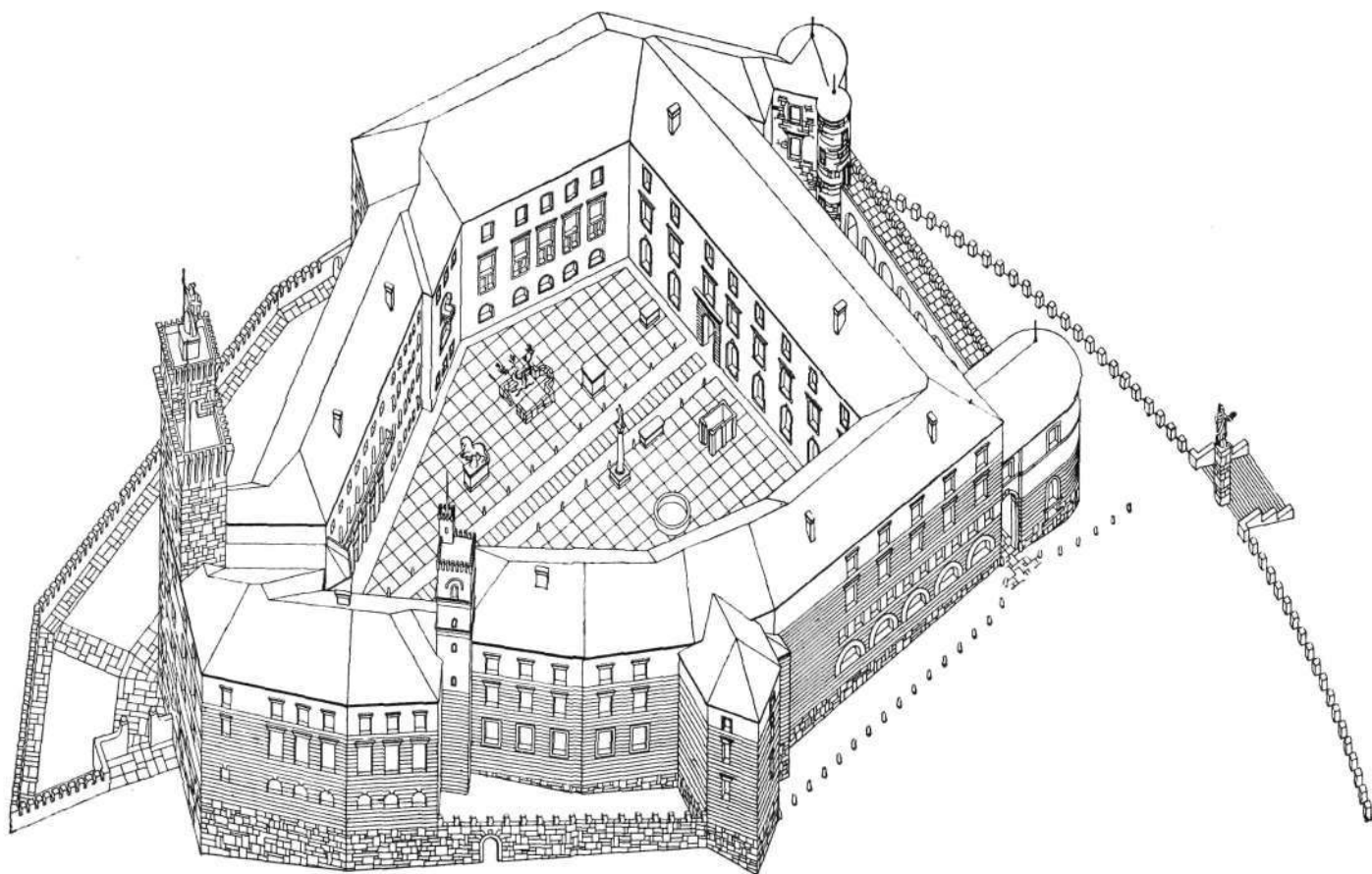
Pogrešna bi bila trditev, da je smatrati znesek 2.561.771 dinarjev za čisto doplačilo na izgubo pri stanovanjskih hišah. Občina svojih stanovanjskih hiš ni gradila v pridobitne namene v tem smislu, da mora dobiti z najemninami povrnjen investirani kapital. Stanovanjska akcija je bila socialnega značaja. Namen je bil, ublažiti stanovanjsko bedo in z odmero najemnin v občinskih hišah regulirati višino ostalih stanovanjskih najemnin v mestu. Tako ima od občin-

ske stanovanjske akcije koristi vse prebivalstvo, ono, ki je dobilo za zmerne najemnine stanovanja v mestnih hišah, in ono, ki stanuje v privatnih hišah, ker je s svojo stanovanjsko politiko mestna občina preprečila prekomerno navijanje najemnin.

Po teh vidikih je zato od takoimenovane izgube pri mestnih stanovanjskih hišah v znesku 2 milijona 561.771 dinarjev odšteti vsoto, ki gre na račun odplačila glavnice (brez obresti) 1.700.678 dinarjev tako, da ostane *dejanska izguba le 773.093 dinarjev*. Spričo socialnosti stanovanjske akcije pač ne gre, da bi mogli zahtevati od stanovanjskih najemnikov, da oni sami plačajo mestne hiše in oni sami pomnože občinsko premoženje za celo investirano glavnico v znesku 52.098.229 dinarjev.

Kakor rečeno, je dosedaj odplačala mestna občina na stanovanjske investicije znesek 6.088.008-39 dinarjev. Stanovanjske hiše, izkazane v mestnem zakladu z investirano glavnico 25.197.849 dinarjev, bodo amortizirane leta 1974. in 1978. leta, stanovanjske hiše, izkazane v 6% obligacijskem posojilu z investirano glavnico 24.911.060 dinarjev, bodo amortizirane leta 1943., dočim je hiša na Tyrševi cesti z investirano glavnico 1.984.320 dinarjev že letos amortizirana.

Že čez deset let bo mestna občina razbremenjena investicij za stanovanjske hiše, zgrajene iz 6% obligacijskega posojila v znesku 24.911.060 dinarjev. S tem bo pa tudi odpadlo plačevanje amortizacije v

Aksonometrični pogled od juga na ljubljanski grad po Plečnikovem projektu. (K članku: Problem ljubljanskega gradu)

znesku 2,972.400 dinarjev. Ostal pa bo, če tudi predvidoma zmanjšani donos teh hiš, ki bo do malega kril vso amortizacijo za ostale, še neodplačane mestne hiše. Z drugimi besedami: že čez deset let se bodo mestne hiše iz lastnih sredstev amortizirale in občinskemu proračunu bo ostal še del dohodkov iz najemnin.

2. RAZNE OBČINSKE INDUSTRIJE

Razen del investicij za zgradbo stanovanjskih hiš izkazuje proračun mestnega zaklada še razna občinska posojila v znesku 46,254.073 dinarjev, ki se tako le razdele:

a) Posojila za tlakovanje cest, za zgradbo kanalov, vodnih zgradb, mostov in ograj v znesku 25 milijonov 879.908 dinarjev.

b) Posojila za regulacijo mesta v znesku 7 milijonov 758.340 dinarjev.

c) Posojila v socialno skrbstvene namene (prizidek mestnega zavetišča za onemogle in Delavski dom) v znesku 5,555.147 dinarjev.

č) Posojila za zdravstvene namene (letno kopališče, reševalni avtomobil) v znesku 1,048.107 dinarjev.

d) Posojila za nakup delnic plinarne in cestne železnice v znesku 2,304.984 dinarjev.

e) Razna manjša posojila iz predvojnih let, dalje posojila za pospeševanje zgradbe malih stanovanj, za

motorno brizgalno, za popravo magistrata in naposled za kritje proračunskega primanjkljaja leta 1921., vse skupaj v znesku 3,707.587 dinarjev.

Vsa ta posojila gredo v breme proračuna mestnega zaklada in znaša letna anuiteta 4,048.030 dinarjev in to 560.375 dinarjev za odplačilo glavnice in 3 milijone 487.655 dinarjev za odplačilo obresti.

3. INVESTICIJE MESTNIH PODJETIJ

Posojila mestnih podjetij so izkazana po proračunih dotičnih podjetij, posojilo cestni električni železnici pa v proračunu 6% gradbenega investicijskega posojila. — Vsa posojila mestnih podjetij znašajo 55 milijonov 99.819-99 dinarjev z letno anuiteto 6 milijonov 261.230 dinarjev in sicer:

a) Posojilo zastavljalnice v znesku 873.892 dinarjev z letno anuiteto 65.042 dinarjev.

b) Posojilo plinarne v znesku 1,406.335 dinarjev z letno anuiteto 143.880 dinarjev.

c) Posojilo elektrarne v znesku 19,523.782 dinarjev z letno anuiteto 2,189.220 dinarjev.

č) Posojilo pogrebnega zavoda v znesku 3 milijone 45.261 dinarjev z letno anuiteto 282.950 dinarjev.

d) Posojilo klavnice v znesku 16,367.883 dinarjev z letno anuiteto 1,752.430 dinarjev.